

ความมั่นคงของมนุษย์ตามหลักคำสอนเรื่องสุขของคฤหัสถ์ 4 ประการ Human Security according to the four principles of Houses-Life Happiness

พระมหาวิศิต ธีรวิโส, พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ และธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

Phramaha Wisit Thiravangso, Phrakhrubaidika Wichan Wisuttho, Thanarat Sa-ard-iam

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

Corresponding Author, E-mail: thanarat.mcusr@gmail.com

Received 30/05/2024 | Revised 12/07/2024 | Accepted 12/07/2024

บทความวิชาการ (Academic Article)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและขอบเขตความมั่นคงของมนุษย์ระดับสากลและความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย เทียบเคียงหลักคำสอนเรื่องสุขของคฤหัสถ์ 4 ประการในพุทธศาสนา เป็นบทความวิชาการที่ศึกษาเชิงเอกสาร บูรณาการพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎก และ เอกสาร หนังสือ ตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า 1) ความมั่นคงของมนุษย์ระดับสากลมุ่งที่มนุษย์ได้รับเสรีภาพหรือการปลดปล่อยจากความกลัว เสรีภาพหรือการปลดปล่อยความต้องการ/ความขาดแคลน เสรีภาพในการดำรงชีพออย่างมีศักดิ์ศรี มี 7 มิติ คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ อาหาร สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ส่วนบุคคล ชุมชน และความมั่นคงทางการเมือง ความมั่นคงของมนุษย์คนไทยมุ่งที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนา ศักยภาพของตนเอง มี 12 มิติ ได้แก่ มิติที่อยู่อาศัย สุขภาพ อาหาร การศึกษา การมีงานทำ/รายได้ ครอบครัวยุคใหม่/การสนับสนุนทางสังคม ศาสนา/วัฒนธรรม ความปลอดภัยในชีวิต/ทรัพย์สิน สิทธิ/ความเป็นธรรม การเมือง และมิติสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร/พลังงาน 2) สุขของคฤหัสถ์ 4 ประการในพุทธศาสนา ได้แก่ สุขจากการมีอาชีพมีงานทำ สุขจากการมีรายได้มีเงินเก็บ สุขจากการมีเงินใช้สอย และสุขจากการไม่มีหนี้ เพราะมีอาชีพมีงานทำ จึงมีรายได้มีเงินเก็บ เพราะมีรายได้มีเงินเก็บ จึงมีเงินใช้สอย เพราะมีเงินใช้สอย จึงไม่มีหนี้สิน สอดคล้องกับความมั่นคงของมนุษย์สากลด้านเศรษฐกิจ และความมั่นคงของมนุษย์คนไทยมิติการมีงานทำและรายได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ: ความมั่นคงของมนุษย์; หลักคำสอน; สุขของคฤหัสถ์

Abstract

The purposes of this paper are: 1) to study international human security and human security in Thailand, and 2) to study human security according to the teachings of the four principles of happiness. It is an academic article that is studied from various

documents, which integrated Buddhism with modern sciences, such as the Tripitaka and the Buddhist academic works, books, and related texts.

The results found that. International human security is aimed at human freedom or freedom from fear, freedom or freedom from need/scarcity. For the freedom to live with dignity. There are seven dimensions: economic security, food, health, environment, private, community, and political security. Human security for Thai people is aimed at ensuring that people have their rights guaranteed, safety, and meeting necessities. They can live in society with dignity and are given equal opportunities to develop their potential. There are twelve dimensions: housing, healthiness, nourishment, education, employment/income, family, community/social support, religion/culture, life/property, safety, right/justice, politics and environmental dimension, and resources/energy. There are four kinds of house-life happiness namely: happiness from having an occupation, happiness from having an income, having savings, happiness from having money to spend, happiness from not having debt, because having an occupation and having a work, therefore they have income, and because they have income, they have savings, they have money to spend because they have money to spend. Consequently, there is no debt, that is clearly in line with the international human security of the economy and human security of Thai people in terms of employment and income.

Keywords: Human Security, the Buddhist principles, Houses-Life Happiness

บทนำ

แนวคิดด้านความมั่นคงของมนุษย์เริ่มมีขึ้นอย่างชัดเจนในราวทศวรรษ 1970 และได้รับการบรรจุในวาระการประชุมของสหประชาชาติตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน สหประชาชาติและรัฐต่าง ๆ ทั่วโลกล้วนเห็นความสำคัญของความมั่นคงของมนุษย์ โดยที่ความมั่นคงของมนุษย์จะให้ความสำคัญแก่ความเป็นอยู่ที่ดีของ “มนุษย์” เพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขบนพื้นฐานของการมีเสรีภาพและปลอดจากความหวาดกลัว มีเสรีภาพและปลอดจากความต้องการ รวมทั้งมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย (มนัสวี อรชุนะกะ, 2567: ออนไลน์)

ในประเทศไทย ความมั่นคงของมนุษย์มีความสำคัญในฐานะเป็นอีกดัชนีหนึ่งเพื่อวัดทิศทางและผลการพัฒนาว่า ด้วยเรื่องความมั่นคงมนุษย์ทำให้เกิดความเข้าใจและการประเมินผลที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศในอนาคตได้ ซึ่งแนวคิดเรื่องความมั่นคงมนุษย์เริ่มเป็นที่สนใจอย่างจริงจังในประเทศไทย เมื่อมีการปฏิรูประบบราชการ และจัดตั้งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ขึ้นในปี พ.ศ. 2545 แต่ในทางปฏิบัติแล้ว มีการเคลื่อนไหวในด้านนี้มานานตั้งแต่การเสนอหลัก 6 ประการของคณะราษฎรในปี พ.ศ. 2475 แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตของปวง อังภากรณ์ (2516) และการส่งเสริมการสร้างระบบสวัสดิการสุขภาพดีถ้วนหน้า ภูมิปัญญาชาวบ้าน และชุมชนเข้มแข็ง ไปจนถึงสิทธิมนุษยชน ในช่วง พ.ศ.2530 และ พ.ศ. 2540 ประกอบขึ้น เป็นองค์ความรู้ที่มากพอสำหรับการศึกษาในระยะใกล้หลังวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ.

2540 และการประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ ประเทศไทยได้มีนวัตกรรมทางสังคมการเมืองที่ส่งเสริมความมั่นคงมนุษย์ในระดับหนึ่ง (พระครูสมุห์วัลลภ วุฒิสวโร และคณะ, 2562: 508-509)

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้จัดทำแผนปฏิบัติการรายปี (พ.ศ. 2567) เพื่อเป็นกรอบทิศทางการดำเนินงานตามภารกิจของกระทรวงในการพัฒนาสังคม สร้างความเป็นธรรมและความเสมอภาคในสังคม ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพและความมั่นคงในชีวิต สถาบันครอบครัว และชุมชน อีกทั้งมุ่งยกระดับไปสู่การเป็นองค์กรที่มีสมรรถนะสูงบนฐานธรรมาภิบาล และเป็นองค์กรหลักในการกำหนด นโยบายด้าน ภายใต้วิสัยทัศน์ “ประชาชนเข้าถึงโอกาส และการคุ้มครองทางสังคม มีความมั่นคงในชีวิต” มุ่งขับเคลื่อนพันธกิจ 4 ประการ ได้แก่ 1) เสริมสร้างศักยภาพคนและสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว คนทุกช่วงวัยได้รับโอกาสและการพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ ครอบครัวไทยมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ 2) เสริมสร้างโอกาสและการคุ้มครองทางสังคมอย่างเท่าเทียม ประชาชนทุกช่วงวัยได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต 3) ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมและเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน พัฒนาทุนทางสังคม สร้างการมีส่วนร่วม เสริมเศรษฐกิจฐานรากสู่การเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน 4) ยกระดับองค์กรให้มีผลสัมฤทธิ์สูงด้วยธรรมาภิบาลและเทคโนโลยีดิจิทัล บุคลากรมีทักษะที่จำเป็นในการขับเคลื่อนงานในศตวรรษที่ 21 (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2566: ข-ค)

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ตรัสหลักธรรมเพื่อส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ที่เรียกว่าความสุขของคฤหัสถ์ 4 ประการไว้ในอานนดสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 21, 2539: 105-107) ได้แก่ 1) อติสุข ความมั่นคงเพราะมีความสุขเกิดจากความมีทรัพย์ 2) โภคสุข ความมั่นคงเพราะมีความสุข เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ 3) อานนดสุข (อนนสุข) ความมั่นคงเพราะมีความสุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ 4) อนวัชชสุข ความมั่นคงเพราะมีความสุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ ได้แก่การมีงานทำที่สุจริต

บทความวิชาการนี้จึงมุ่งนำเสนอ “ความมั่นคงของมนุษย์ ตามหลักคำสอนเรื่องความสุขของคฤหัสถ์ 4 ประการ” ในมิติความมั่นคงของมนุษย์ระดับสากล และมิติความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย

ความมั่นคงของมนุษย์

1. ความหมายและความสำคัญของความมั่นคงของมนุษย์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานอธิบายไว้ว่า มั่นคง หมายถึง แน่นหนาและทนทาน ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 ได้ให้นิยามความหมายความมั่นคง ไว้ว่าหมายถึงการมีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศในทุกระดับ ทั้งระดับประเทศ สังคม ชุมชน ครัวเรือน และปัจเจกบุคคล และมีความมั่นคงในทุกมิติทั้งมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง เช่น ประเทศมีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์มีความเข้มแข็ง เป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน มีระบบการเมืองที่มั่นคง เป็นกลไกที่นำไปสู่การบริหารประเทศที่ต่อเนื่องและโปร่งใสตามหลักธรรมาภิบาล สังคมมีความปรองดองและความสามัคคีสามารถผนึกกำลังเพื่อพัฒนาประเทศ ชุมชนมีความเข้มแข็ง ครอบครัวมีความอบอุ่น ประชาชนมีความมั่นคงในชีวิต มีงานและรายได้ที่มั่นคงพอเพียงกับการดำรงชีวิต มีการออมสำหรับวัยเกษียณ ความมั่นคงของอาหาร พลังงาน และน้ำ มีที่อยู่อาศัย และความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2566: 2)

ความมั่นคงของมนุษย์ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Human Security มีความหมายหลากหลายตามที่นักคิด นักวิชาการ ผู้กำหนดนโยบาย รวมทั้งองค์การระหว่างประเทศได้ให้คำนิยามไว้ซึ่งสามารถนำเสนอสรุป (ตามกาลเวลา) ได้ว่า ความมั่นคงของมนุษย์ คือ “เสรีภาพหรือการปลอดภัยจากความกลัว” (freedom from fear) และ “เสรีภาพหรือการปลอดภัยจากความต้องการ (หรือความขาดแคลน)” (freedom from want) (มนัสวี อรุณะกะ, ออนไลน์: 5, 2567) รวมทั้ง “เสรีภาพในการดำรงชีพอย่างมีศักดิ์ศรี” (freedom to live in dignity) (มนัสวี อรุณะกะ, 2567: ออนไลน์) เป็นการป้องกันสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ทุกคน (vital core) ให้รอดพ้นจากภัยคุกคามที่กำลังแพร่ขยาย ด้วยการส่งเสริมเสรีภาพและทำให้ความปรารถนาของมนุษย์บรรลุผล โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งและแรงบันดาลใจให้แก่ประชาชน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจำเป็นต้องสร้างระบบการเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความมั่นคง ที่จะช่วยให้ประชาชนอยู่รอดได้ (มนัสวี อรุณะกะ, 2567: ออนไลน์) ต้องประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 4 ประการ คือ ต้องเน้นชีวิตของปัจเจกชน เน้นสภาพความเป็นอยู่ทางสังคมของมนุษย์ ลดความเสี่ยงที่จะส่งผลกระทบต่อเสรีภาพของมนุษย์ และเน้นสิทธิมนุษยชน (มนัสวี อรุณะกะ, 2567: ออนไลน์) และต้องสนใจปัจจัยทางสังคม การเมือง จิตวิทยา ที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีตลอดเวลา ซึ่งรวมถึงการตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เช่น น้ำ อาหาร ที่พัก และครอบครัวปัจจัยที่จับต้องไม่ได้ เช่น อัตลักษณ์ การยอมรับ การมีส่วนร่วม และสิทธิการปกครองตนเอง (มนัสวี อรุณะกะ, ออนไลน์: 6, 2567) คณะรัฐมนตรีแห่งรัฐบาลไทย คราวประชุมเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2550 ได้มีมติให้ความหมาย ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) ว่าหมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2566: 8)

ความมั่นคง (Security) ของมนุษย์ในความหมายทางพระพุทธศาสนา คือ สภาวะที่มนุษย์สลัดพ้นจากความทุกข์ไปสู่สภาพที่มีความสุข ซึ่งสภาวะทุกข์อาจเทียบได้กับสภาวะที่เกิดขึ้นจากความกดดัน (Stress) ความเครียด (Tension) และความวิตกกังวล (Anxiety) ของชาวตะวันตก ความมั่นคงของมนุษย์นั้นต้องเริ่มต้นด้วยความมั่นคงปลอดภัยทางด้านร่างกายที่จะเป็นฐานให้ชีวิตเป็นอยู่ได้ แล้วก็มี ความมั่นคงทางจิตใจ และอีกด้านหนึ่ง คือ ความมั่นคงทางสังคม สามอย่างนี้เป็นพื้นฐานมาแต่เดิม ส่วนความมั่นคงด้านอื่น ๆ มักจะเป็นของเพิ่มขึ้นมาทีหลัง ขึ้นอยู่กับกาลเทศะหรือยุคสมัย ยกตัวอย่าง เช่น ความมั่นคงทางนิเวศ (Environmental Security) ซึ่งเพิ่งได้รับความนิยมนับหรือยอมรับกันในช่วงที่คนหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมในยุคใหม่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556: 235-270) ซึ่งได้แก่ ความมั่นคงในการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมีความสุขทั้งตนเองและเพื่อนรอบข้าง ครอบคลุมความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ 3 ระดับ คือ 1) ความต้องการทางร่างกาย หมายถึง ความต้องการปัจจัย 4 คือ ความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค 2) ความต้องการทางจิตใจ หรือ ความต้องการที่พึงทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความต้องการสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ซึ่งเป็นความต้องการทางความเชื่อต่อศาสนา เพื่อบรรเทาความรู้สึกหวาดกลัวที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งจะถูกทดแทนด้วยความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อบรรเทาความกลัวตั้งแต่ระดับพื้นฐาน เช่น ปรากฏการณ์ธรรมชาติบางอย่างที่อธิบายไม่ได้ ก็แสดงความเคารพนับถือบูชา เช่น บูชาต้นไม้ บูชาเทพเจ้าต่าง ๆ เป็นต้น จนกระทั่งถึงความต้อง การในการพัฒนาบุพธิปัญญา เช่น หลักธรรมว่าด้วยไตรลักษณ์ และอริยสัจ 4 เป็นต้น เพื่อยกระดับจิตสู่ความรู้แจ้งสัจธรรมของชีวิตและธรรมชาติของมนุษย์และ

สิ่งที่อยู่รอบตัวของมนุษย์ 3) ความต้องการทางสังคม หมายถึง ความต้องการการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม โดยเริ่มตั้งแต่การอยู่ร่วมในสังคมระดับครอบครัวจนถึงสังคมขนาดใหญ่ด้วยความสันติสุข (พลสรรค์ สิริเดชนนท์ และ พูนชัย ปันธิยะ, 2561: 161-162)

แนวคิดที่ว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องมือหนึ่งสำหรับนำมาประกอบการจัดทำนโยบายของรัฐด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ รวมทั้งนโยบายด้านการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศและนโยบายต่างประเทศของรัฐ จึงต้องศึกษาทำความเข้าใจแนวคิดที่ว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์ ด้วยว่าความมั่นคงของมนุษย์เน้นการทำงานบนพื้นฐานของการป้องกันและเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่บุคคลหรือชุมชน ซึ่งต้องอาศัยการดำเนินงานตลอดกระบวนการทั้งจากระดับบนลงล่าง (top-down) และจากระดับล่างขึ้นข้างบน (bottom-up) (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2566: 9)

2. ปัญหาและประเภทของความมั่นคงของมนุษย์

2.1 ปัญหาของความมั่นคงของมนุษย์

ปัญหาความมั่นคงของมนุษย์ อ้างตามรายงาน “การพัฒนามนุษย์ 1999” ของยูเอ็นดีพีได้กล่าวถึงความมั่นคงของมนุษย์ในเชิงลบไว้ด้วย โดยชี้ว่า มนุษย์ทั้งในประเทศพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนาได้เผชิญกับความไม่มั่นคงอะไรบางอย่างใน กระบวนโลกาภิวัตน์ ซึ่งได้จำแนกออกเป็น 7 ประการ ได้แก่ 1) ความผันผวนทางการเงินและความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ 2) ความไม่มั่นคงทางอาชีพและรายได้ 3) ความไม่มั่นคงทางสุขภาพ 4) ความไม่มั่นคงทางวัฒนธรรม 5) ความไม่มั่นคงส่วนบุคคล เช่น การเผชิญกับอาชญากรรม การค้ายาเสพติด และการค้ามนุษย์ 6) ความไม่มั่นคงทางสิ่งแวดล้อม 7) ความไม่มั่นคงทางการเมืองและชุมชน (พระครูสมุห์วัลลภ ฐิตสวโร และคณะ, 2562: 511)

2.2 ประเภทของความมั่นคงของมนุษย์

ประเภทความมั่นคงของมนุษย์ จำแนกได้ 7 ด้าน ได้แก่ (รายงานการพัฒนามนุษย์, 1994)

1) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มุ่งที่ประชาชนต้องมีรายได้ขั้นพื้นฐานจากผลผลิตของงานหรืออย่าง น้อยที่สุด ต้องมีกลไกคุ้มครองทางการเงินที่มีประสิทธิภาพ (financial safety net) ภัยคุกคามความมั่นคงทางเศรษฐกิจจึงเป็นสถานะที่ทำให้ประชาชนขาดรายได้ หรือไม่มีความยั่งยืนในการแสวงหารายได้ เช่น ปัญหาการหางานทำยาก ความไม่มั่นคงในอาชีพ การว่างงานในกลุ่มเยาวชน ข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ซึ่งสภาพดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้ขั้นพื้นฐาน และนำไปสู่ความยากจน

2) ความมั่นคงทางอาหาร มุ่งที่ทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารขั้นพื้นฐานได้ทั้งในแง่การเพาะปลูก เอง การซื้อ หรือโอกาสที่จะได้รับการแบ่งปันจัดสรรอาหารจากรัฐ รวมทั้งการได้รับอาหารที่มีประโยชน์และมี คุณค่าเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย ความมั่นคงทางอาหารจึงต้องมีองค์ประกอบ คือ การมีอาหาร เพียงพอ การเข้าถึงแหล่งอาหาร คุณค่าของสารอาหาร และความยั่งยืนของแหล่งอาหาร ซึ่งต้องมีเพียงพอแม้ในภาวะประสพภัยพิบัติ เช่น บางประเทศมีการผลิตอาหารจำนวนเพียงพอ แต่ความสามารถในการเข้าถึงอาหารกลับไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในกลุ่มสตรีที่เป็นมารดา ส่งผลให้เด็กทารกที่คลอดออกมามีน้ำหนักตัวน้อย เหล่านี้ถือเป็นความเสี่ยงด้านความมั่นคงทางอาหารของมนุษย์ด้วย

3) ความมั่นคงทางสุขภาพ มุ่งที่มีสุขอนามัยที่ดี อัตราการเสียชีวิตของเด็กแรกเกิดต่ำ ไม่มีโรคระบาด ร้ายแรง หรืออยู่ในภาวะควบคุมได้ ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงการรักษาพยาบาลที่ดี ภัยคุกคาม

ความมั่นคงทางสุขภาพจึงหมายถึงสภาวะที่ส่งผลกระทบต่อสุขอนามัยของคนในสังคมซึ่งไม่ได้รับการบริหารจัดการที่ดี ก่อให้เกิดโรคระบาด อัตราการเสียชีวิตสูง ขาดโอกาสการเข้ารับการรักษายาบาลที่ดี

4) ความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม มุ่งที่ประเทศต่าง ๆ สามารถบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนเพื่อสร้างสวัสดิการที่ดีให้แก่ประชาชนได้ ภัยคุกคามต่อความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมอาจเกิดจากหลายปัจจัย เช่น ภัยธรรมชาติ (แผ่นดินไหว น้ำท่วม การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ และอื่น ๆ) ภัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ (น้ำเสีย มลพิษทางอากาศ ปัญหาดินเสื่อมโทรม การทำลายป่า และอื่น ๆ)

5) ความมั่นคงส่วนบุคคล มุ่งที่ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตจากปัญหาที่อาจก่อให้เกิดอันตราย เช่น อันตรายจากรัฐ (การซ้อมทรมาน) ภัยจากรัฐอื่น (สงคราม) ความรุนแรงจากความขัดแย้งในสังคม ปัญหา อาชญากรรม ความรุนแรงต่อสตรี เด็ก รวมทั้งต่อตนเอง (การฆ่าตัวตาย การติดยาเสพติด) เป็นต้น

6) ความมั่นคงทางชุมชน มุ่งที่การเคารพสิทธิและค่านิยมของชุมชน กลุ่ม สังคมดั้งเดิม อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ความตึงเครียดในชุมชน หากมีการละเมิดในประเด็นดังกล่าวมาก ถือเป็นภัยคุกคามทางชุมชน

7) ความมั่นคงทางการเมือง มุ่งที่ประชาชนต้องสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี รวมทั้งได้รับความเคารพในสิทธิมนุษยชน หากประชาชนเผชิญกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน การขาดสิทธิทางการเมือง ปัญหาคอร์รัปชัน การรวมศูนย์อำนาจ และความไร้เสถียรภาพทางการเมือง ย่อมหมายถึงภัยคุกคามทางการเมือง (พระครูสมุห์วิมลภ วิฑิตสวโร และคณะ, 2562: 24-26)

3. เกณฑ์และดัชนีการวัดความมั่นคงของมนุษย์

รายงานการพัฒนามนุษย์ฉบับปี ค.ศ. 1994 ได้เลือกเกณฑ์สำหรับวัดความมั่นคงของมนุษย์ด้วยแนวทางต่าง ๆ เช่น ความมั่นคงทางอาหารพิจารณาจากปริมาณแคลอรีในการบริโภคประจำวัน ดัชนีการผลิตอาหารต่อหัว และอัตราสัดส่วนการพึงพิงการนำเข้าอาหาร ความมั่นคงด้านอาชีพและรายได้วัดจากระดับการว่างงานว่าสูงและยาวนานหรือไม่ วัดเงินรายได้ของชาติ ค่าแรงที่แท้จริง รวมทั้งภาวะเงินเพื่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนวัดจากการจำคุกนักโทษทางการเมือง การทารุณกรรม การหายสาบสูญ การควบคุมสื่อ และการละเมิดสิทธิมนุษยชนในรูปแบบต่าง ๆ ความไม่เท่าเทียมกันพิจารณาจากความแตกต่างของค่าดัชนีวัดการพัฒนามนุษย์หรือเฮดตีไอ (Human Development Index: HDI) ระหว่างประชากรกลุ่มต่าง ๆ ค่าใช้จ่ายทางทหารนำมาเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาและสาธารณสุขเพื่อวัดการลงทุนในมนุษย์ (พระครูสมุห์วิมลภ วิฑิตสวโร และคณะ, 2562: 36-37)

สำหรับดัชนีวัดความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security Index) ที่ใช้ในปัจจุบันได้รับการปรับปรุงเมื่อ ค.ศ. 2010 และประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้นำมาเป็นมาตรฐานเพื่อตรวจสอบสถานะความมั่นคงของมนุษย์ โดยองค์ประกอบของดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ ได้แก่

1. ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) ความเท่าเทียมกันด้านการกระจายรายได้ ระบบธรรมาภิบาลด้านเศรษฐกิจ การเงิน เป็นต้น

2. ตัวชี้วัดด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม นโยบายการป้องกันสิ่งแวดล้อม (เช่น น้ำสะอาด) และความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

3. ตัวชี้วัดด้านสังคม ได้แก่ สุขภาพ การศึกษา การป้องกันและส่งเสริมความหลากหลาย สภาวะสงบสุข ระบบธรรมาภิบาล การปราศจากคอร์รัปชัน และความมั่นคงด้านอาหาร เป็นต้น (พระครู สมุห์วิมลภ ลูธสวโร และคณะ, 2562: 37)

4. มิติตามความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ทำการศึกษาด้านความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย พิจารณาทั้งในมิติคุณภาพชีวิตและมิติภัยคุกคาม และ กำหนดตัวชี้วัดที่ครอบคลุมทั้งด้านความรอดพ้นจากความต้องการ (Freedom from want) มีโอกาสที่เท่าเทียม (Equal opportunities) และความรอดพ้นจากความกลัว (Freedom from fear) แต่การจัดทำ ข้อมูลมีข้อจำกัดในตัวชี้วัดบางตัวซึ่งหาข้อมูลไม่ได้ จึงจำเป็นต้องนำตัวชี้วัดอื่นที่มีข้อมูลมาทดแทน และ เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศและบริบทของสังคมไทย อีกทั้งมติของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2550 ลงมติประเด็นหนึ่งว่า “นอกเหนือจากตัวชี้วัดที่ได้นำมาดำเนินการในครั้งนี้แล้ว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรพิจารณากำหนดตัวชี้วัดอื่น ๆ ให้สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและบริบทของประเทศไทยเองเพิ่มขึ้นด้วย เนื่องจากตัวชี้วัดบางตัวอาจไม่สามารถสะท้อนข้อเท็จจริงของสังคมไทย และอาจมีจำนวนตัวชี้วัดที่น้อยเกินไป เช่น ตัวชี้วัดด้านสังคมและ วัฒนธรรม สิทธิและความเป็นธรรม เป็นต้น” กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จึงได้ ศึกษาและกำหนดองค์ประกอบความมั่นคงของมนุษย์ไว้ 12 มิติ ซึ่งประกอบด้วย มิติ นิยาม และตัวชี้วัด ที่ ใช้ประเมินค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย ดังนี้ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ มนุษย์, 2566: 7-10)

4.1 มิติที่อยู่อาศัย หมายถึง การมีที่อยู่อาศัยและสิทธิในการถือครองที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีการจัดระบบสาธารณูปโภคให้แก่สมาชิกใช้ร่วมกันได้อย่างพอเพียง มีความคงทนถาวร สภาพแวดล้อมเป็นสัดส่วนถูกสุขลักษณะและปลอดภัย ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ตัว คือ 1) ความหนาแน่น ของประชากรต่อพื้นที่ 1 ตร.กม. 2) อัตราการถือครองที่อยู่อาศัย 3) ร้อยละของที่อยู่อาศัยที่มีสภาพคงทน ถาวร

4.2 มิติสุขภาพ หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยที่ดี มีหลักประกันด้านสุขภาพที่เหมาะสม เข้าถึงบริการทางสุขภาพได้ พฤติกรรมการดำเนินชีวิตมีความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยต่อร่างกายจิตใจน้อย และมีการเสริมสร้างสุขภาพให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ประกอบด้วยตัวชี้วัด 5 ตัว คือ 1) อัตรา เติบโตต่อประชากร 100,000 คน 2) อัตราบุคลากรทางการแพทย์ต่อประชากร 100,000 คน 3) อัตราผู้ป่วย ทางสุขภาพจิตต่อประชากร 100,000 คน 4) อัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคสำคัญ 5 โรคต่อประชากร 100,000 คน 5) อัตราการเข้าถึงบริการของผู้ป่วยต่อประชากร 100,000 คน

4.3 มิติอาหาร หมายถึง การได้รับประทานอาหารปลอดภัย มีความรู้และพฤติกรรมใน การเลือกรับประทานอาหารที่ถูกต้อง ไม่ก่อให้เกิดโรคที่รุนแรง ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ตัว คือ 1) ร้อยละ ของผู้ป่วยอาหารเป็นพิษต่อประชากร 100,000 คน 2) ร้อยละของร้านอาหารและแผงลอยที่ได้ CFGT (Clean Food Good Taste) 3) ร้อยละของตลาดสดน่าซื้อ

4.4 มิติการศึกษา หมายถึง การได้รับการศึกษาทั้งในระบบหรือนอกระบบอย่างน้อยไม่ต่ำกว่าภาคบังคับ ตลอดจนการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป สามารถใช้ความรู้ความสามารถในการประกอบ อาชีพ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อ และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ตัว คือ 1) อัตรานักเรียนต่อห้องเรียน 2) อัตรานักเรียนต่อครู 3) อัตราการมีคอมพิวเตอร์ต่อครัวเรือน

4.5 มิติการมีงานทำและรายได้ หมายถึง การได้งานทำที่ก่อให้เกิดรายได้เพียงพอต่อรายรับ รายจ่าย ไม่ก่อหนี้สินที่ไม่มีคุณค่าต่อตนเองและครอบครัว มีการออมที่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต มีความพึงพอใจต่อรายได้ งานที่ทำ ตลอดจนการมีวันหยุดพักผ่อนจากการทำงาน ประกอบด้วยตัวชี้วัด 5 ตัว คือ 1) อัตราการมีงานทำ 2) อัตราการว่างงาน 3) รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 4) ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน 5) จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน

4.6 มิติครอบครัว หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง มีความสัมพันธ์ที่ดี มีความรับผิดชอบ สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรง ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ตัว คือ 1) อัตราการจดทะเบียนหย่าต่อ 1,000 ครัวเรือน 2) ร้อยละความเข้มแข็งของครอบครัว 3) ความรุนแรงในครอบครัวต่อ 1,000 ครัวเรือน

4.7 มิติชุมชนและการสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การมีโครงสร้างของชุมชนที่ชัดเจน เข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีทุนทางสังคมที่ใช้ประโยชน์และสนับสนุนทางสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน รวมถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ชุมชน มีความสงบสุขและปลอดภัย ประกอบด้วยตัวชี้วัด 4 ตัว คือ 1) อัตราผู้ทำประกันชีวิตต่อประชากร 2) อัตราผู้ทำประกันสังคมต่อกำลังแรงงานรวม 3) อัตราการฆ่าตัวตายและทำร้ายตนเองต่อประชากร 100,000 คน 4) อัตราผู้ถือกรรมธรรม์ประกันอุบัติเหตุส่วนบุคคลต่อประชากร

4.8 มิติศาสนาและวัฒนธรรม หมายถึง การที่มีกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม การอนุรักษ์ และส่งเสริมให้เห็นคุณค่า รวมถึงการสืบทอดภูมิปัญญา ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ประกอบด้วยตัวชี้วัด 2 ตัว คือ 1) จำนวนศาสนสถานทุกประเภทต่อประชากร 100,000 คน 2) คนอายุ 6 ปีขึ้นไปทุกคนปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง

4.9 มิติความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมายถึง การมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีวิถีชีวิต และดำรงชีวิตที่ปกติสุข ไม่ได้รับความเดือดร้อน หรือผลกระทบจากภัยทางสังคม ประกอบด้วยตัวชี้วัด 2 ตัว คือ 1) จำนวนฐานความผิดคดีอาญา 4 กลุ่มต่อ ประชากร 100,000 คน 2) อัตราการเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุต่อประชากร 100,000 คน

4.10 มิติสิทธิและความเป็นธรรม หมายถึง การได้รับความเสมอภาค เท่าเทียม และความเป็นธรรมตามสิทธิทางกฎหมาย ไม่สร้างความเดือดร้อนต่อตนเอง สามารถใช้สิทธิของตนเองอย่างถูกต้องตามสถานภาพ บทบาท และโอกาส ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ตัว คือ 1) จำนวนคดีในศาลปกครองต่อประชากร 100,000 คน 2) จำนวนเรื่องร้องเรียนจากประชาชนผ่าน ศูนย์บริการประชาชนต่อประชากร 100,000 คน 3) ร้อยละของเรื่องที่ได้ข้อยุติตามข้อร้องเรียนผ่าน ศูนย์บริการประชาชน

4.11 มิติการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ได้รับการปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตยภายใต้หลักธรรมาภิบาล ประกอบด้วยตัวชี้วัด 2 ตัว คือ 1) อัตราการมาใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง ส.ส. เป็น การทั่วไป 2) อัตราการมาใช้สิทธิออกเสียงประชามติร่างรัฐธรรมนูญ

4.12 มิติสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร/พลังงาน หมายถึง การดำรงชีวิตที่ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรที่คุ้มค่า การมีกิจกรรม อนุรักษ์ค้นหาทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และพลังงานทดแทน ประกอบด้วยตัวชี้วัด 5 ตัว คือ 1) ร้อยละของพื้นที่ป่าต่อพื้นที่จังหวัด 2) อัตราการผลิตติดตั้งไฟฟ้าจากพลังงานทดแทนต่อ 1,000 ครัวเรือน 3) อัตราปริมาณการจำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิงต่อ

1,000 ครั้วเรือน 4) อัตราปัญหาหมอลพิษที่ได้รับการร้องเรียนต่อ ประชากร 100,000 คน 5) อัตราปริมาณขยะมูลฝอย (ต้นต่อวัน) ต่อ 1,000 ครั้วเรือน

คิหิสุข : ความสุขของคฤหัสถ์ 4 ประการ

พระพุทธเจ้าตรัสความสุขของคฤหัสถ์ไว้ในอานนยสูตร 4 ประการ คือ 1) อัตติสุข สุขเกิดจากความมัทธพ 2) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ 3) อานนยสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ 4) อนวัชช สุข สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ ได้แก่ การมีงานทำที่สุจริต และทรงตรัสยืนยันย่ำว่า คฤหัสถ์ ผู้บริโภคคามพึงได้รับสุข 4 ประการนี้ตามกาลตามสมัย

1. ความหมายของคิหิสุข (สุขของคฤหัสถ์)

1.1 ความหมายในพระไตรปิฎก

1) คำว่า คิหิ หรือ คิหิ เป็นภาษาบาลี มีรูปวิเคราะห์ว่า “คหฺ อสสฺสเถติ คิหิ แปลว่า ผู้มีเรือน” (คห ธาตุ + อี ปัจจัย แปลง อ (ที่ ค) เป็น อิ รสสะ อี (ที่ หิ) เป็น อิ ได้รูปเป็น คิหิ) มีความหมายว่า คฤหัสถ์ หรือ ผู้ครองเรือน หมายถึง ขรवास ผู้ไม่ใช้นักบวช (ราชบัณฑิตยสถาน, 25546) มีคำที่ใช้แทนกันได้หลายคำ ได้แก่ คหฺวสุ อคาริก (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558: 308) อคาริก อคารีย (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2559: 107) ในที่นี้พระพุทธองค์ทรงหมายถึงคฤหัสถ์ขรवासผู้ครองเรือนปุถุชนคนมีกิเลสหนาผู้ที่ยังบริโภคคามทั้งหลายอยู่ทั้งวัตถุกามทั้งกิเลสกาม (อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก มโนรทปุณณิ ภาค 2 ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553: 484) หมายถึง สามัญชนทั่วไป ผู้ที่ยังมิได้เป็นพระอริยบุคคล (ราชบัณฑิตยสถาน, 25546) ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกหลายครั้ง (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558: 412)

2) คำว่า สุข เป็นภาษาไทยบาลี มีรูปวิเคราะห์ 4 นัย ได้แก่ (1) “สุญฺญํ ทุกํ ขนฺตีติ สุขํ แปลว่า ภาวะที่ขุดความทุกข์ด้วยดี” (สุ บทหน้า ขน ธาตุในความหมายว่าขุด กวิ ปัจจัย ลบ น ที่สุดธาตุ และ กวิ ได้รูปเป็น สุข) (2) “สุญฺญํ ทุกํ ขาพตีติ สุขํ แปลว่า ภาวะที่เคี้ยวกินความทุกข์ด้วยดี” (สุ บทหน้า ขาพ ธาตุในความหมายว่าเคี้ยวกิน กวิ ปัจจัย ลบ ท ที่สุดธาตุและกวิ รสสะ อา เป็น อ ได้รูปเป็น สุข) (3) “สุขยติ, ยสฺสฺยปฺปติ, ตํ สุขิตํ กโรตีติ สุขํ แปลว่า ภาวะที่ยังบุคคลที่มีตนเกิดขึ้นให้สุขสบาย” (สุข ธาตุในความหมายว่าสุขสบาย อ ปัจจัย ได้รูปเป็น สุข) (4) “สุกรํ ขํ โอกาสํ ทาตฺเมตฺสสชาติ สุขํ แปลว่า ภาวะที่มีการให้ออกาสทำได้ง่าย” (สุ+ข) มีความหมายว่า สุข ความสุข ความสะดวก ความสำราญ (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558: 951-952) หมายถึง สบายกายสบายใจ ความสบายกายสบายใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) สุขทางกาย ใช้คำบาลีว่า กายิกสุข และสุขทางใจ ใช้คำว่า เจตสิกสุข มีคำที่ใช้แทนกันได้หลายคำ ได้แก่ อย สาด สาดตา ผาสุ นมม โสขย โสมนสฺส อานนท ปิติ (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2559: 716)

อัตติสุข คือ ความสุขที่เกิดขึ้นว่า โภคทรัพย์มีอยู่ เรียกว่า ความสุขเกิดจากความมัทธพ (อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก มโนรทปุณณิ ภาค 2 ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553: 484) ดังพระพุทธองค์ตรัสอธิบายไว้ว่า “กุลบุตรในโลกนี้ มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เรามีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยัน หมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม’ นี้เรียกว่า อัตติสุข” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 21, 2539: 105-107)

โภคสุข คือ ความสุขที่เกิดขึ้นแก่ผู้ใช้จ่ายทรัพย์ เรียกว่า ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ดังพระพุทธองค์ตรัสอธิบายไว้ว่า “กุลบุตรในโลกนี้ ใช้จ่ายโภคทรัพย์และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม **เขาได้รับสุขโสมนัส**ว่า ‘เราใช้จ่ายโภคทรัพย์และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพัก น้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม’ นี้เรียกว่า โภคสุข”

อานันยสุข คือ ความสุขที่เกิดขึ้นว่า เราไม่มีหนี้ เรียกว่า ความสุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ดังพระพุทธองค์ตรัสอธิบายไว้ว่า “กุลบุตรในโลกนี้ไม่มีหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมากก็ตาม **เขาได้รับสุขโสมนัส**ว่า ‘เราไม่มีหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมาก’ นี้เรียกว่า อานันยสุข”

อนวัชชสุข คือ ความสุขที่เกิดขึ้นว่า เราไม่มีโทษ ใคร ๆ ตีเตียนเราไม่ได้ เรียกว่า ความสุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ ดังพระพุทธองค์ตรัสอธิบายไว้ว่า “**อริยสาวก**ในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วาจากรรมที่ไม่มีโทษ และมโนกรรมที่ไม่มีโทษ **เขาได้รับสุขโสมนัส**ว่า ‘เราประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วาจากรรมที่ไม่มีโทษ มโนกรรมที่ไม่มีโทษ’ นี้เรียกว่า อนวัชชสุข” และตรัสสรุปว่า “นรชนผู้จะต้องตายรู้สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ระลึกถึงสุขเกิดจากความมีทรัพย์ เสวยสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ย่อมเห็นแจ้งด้วยปัญญา ผู้มีปัญญาดูเห็นชัดอยู่อย่างนี้ ย่อมรู้ส่วนทั้ง 2 ว่า สุขแม้ทั้ง 3 นี้ มีค่าไม่ถึงเสียที่ 16 แห่งสุขเกิดจากความประพฤติอันไม่มีโทษ”

คิหิสุข จึงแปลว่า สุขของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน มีความหมายเป็น 2 นัย คือ 1) ความสุข ความสะดวก ความสำราญ ความสบายกายสบายใจของคฤหัสถ์ฆราวาสผู้ครองเรือน สามัญชนทั่วไป ผู้ยังเป็นปุถุชนคนมีกิเลสหนาบริโภคมกามทั้งหลายอยู่ ยังมีได้เป็นพระอริยบุคคล อันได้แก่ อตถิสุข โภคสุข และอานันยสุข เป็นความสุขระดับชาวบ้านธรรมดาทั่วไป และ 2) ความสุข ความสะดวก ความสำราญ ความสบายกายสบายใจของคฤหัสถ์ฆราวาสผู้ครองเรือนผู้เป็นพระอริยบุคคล อันได้แก่ อนวัชชสุข เป็นความสุขระดับอริยะ ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นความสุขที่ประเสริฐกว่า มีคุณค่ามากกว่าความสุข 3 ข้อเบื้องต้น และความสุขในคิหิสุขนี้ หมายเอาความสุขที่เรียกว่า **สุขโสมนัส** เป็นความสุขความพึงพอใจอันเกิดจากความพอใจ ความปลื้มใจ ความเบิกบานใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

1.2 ความหมายตามทัศนะของนักวิชาการ

ความสุข เป็นการวัดเชิงอัตวิสัย (Subjective) กล่าวคือ เป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก คำตอบจึงขึ้นอยู่กับความรู้สึกของแต่ละบุคคลในขณะนั้น ซึ่งจะแตกต่างจากการวัดเชิงภาวะวิสัย (Objective) ที่เป็นการวัดความเป็นอยู่ (Objective well-being) ของปัจเจกบุคคล ซึ่งมีค่าคงที่ ตัวอย่างเช่น คนที่มีรายได้เท่ากันคือ เดือนละ 30,000 บาท (30,000 บาท เป็นการวัดเชิงภาวะวิสัย) อาจมีความสุขไม่เท่ากันก็ได้ ขึ้นอยู่กับความพอใจของแต่ละบุคคล การวัดเชิงอัตวิสัยทำนองเดียวกันนี้ที่ใช้กันบ่อย คือ ความพึงพอใจในชีวิต และความอยู่ดีเชิงอัตวิสัย (Subjective well-being) ความสุข (Happiness) ความพึงพอใจในชีวิต (Life satisfaction) และความอยู่ดีเชิงอัตวิสัย (Subjective well-being) นักวิชาการบางคน เช่น นักเศรษฐศาสตร์จะมองว่า ความสุข ความพึงพอใจในชีวิต และความอยู่ดีเชิงอัตวิสัย มีความหมายเหมือนกันและใช้แทนกันได้ (รศรินทร์ เกรย์ และคณะ, 2553: 24-25)

มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายของคิหิสุข หรือสุขของคฤหัสถ์ว่า เรียกว่ากามโภคีสุข 4 ประการก็ได้ หมายถึง สุขของชาวบ้าน สุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ สุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี ประกอบด้วย

1. อติสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม

2. โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้นเลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์

3. อนนสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

4. อนวัชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ดิเสียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

บรรดาสุข 4 ประการนี้ อนวัชสุข มีค่ามากที่สุด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์), 2551: 147)

คิหิสุข เป็นหลักโลกียธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน 4 ประการ คือ 1) ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ 2) ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์บริโภคน 3) ความสุขเกิดจากการไม่ต้องเป็นหนี้ 4) ความสุขที่เกิดจากการประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ คือ การเป็นผู้ประกอบกิจการงานทางกาย ทางวาจา และทางใจที่ไม่มีโทษ ดังนั้น เมื่อพิจารณาเห็นว่า ตนได้ประกอบกิจการงานทางกาย ทางวาจา และทางใจที่ไม่มีโทษเช่นนี้ย่อมได้รับความสุขโสมนัส ความสุขเช่นนี้เรียกว่า ความสุขที่เกิดจากการประกอบกิจการงานอันปราศจากโทษ (พระศุภรังค์ ปชโชโต (จันทกิจ), 2557: 7-8)

คิหิสุข คือ ความสุข ความพึงพอใจ ของคฤหัสถ์ มี 4 ประการ คือ 1) อติสุข สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ 2) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ 3) อนนสุข สุขเกิดจากการไม่มีหนี้ 4) อนวัชสุข สุขเกิดจากทำงานที่ไม่มีโทษ (พระมหาอภิรมย์ ภาทโก (ปรากฏสยาม), 2561: ก) บรรดาความสุขทั้ง 4 นี้ อนวัชสุขมีค่ามากที่สุด เพราะจะทำให้ชีวิตในการครองเรือนประสบความสำเร็จและเป็นแบบอย่างที่ดี มีสติสัมปชัญญะในการจ่ายทรัพย์ที่หามาได้ โดยพิจารณาถึงคุณและโทษให้มีอิสระหลุดพ้นเป็นนายเหนือโภคทรัพย์ หรือกล่าวในแง่หนึ่งนั้น เมื่อมีอนวัชสุขแล้ว สุขทั้ง 3 จะตามมา คือ ความสุขของคฤหัสถ์ทั้ง 4 ประการ ได้แก่ 1) สุขมีทรัพย์ไว้ 2) สุขได้ใช้ทรัพย์ที่มี 3) สุขเพราะหนี้หมด 4) สุขหมดจดเพราะหน้าที่การงานดีงาม (พระมหาอภิรมย์ ภาทโก (ปรากฏสยาม), 2562: 32-33)

สรุปได้ว่า คิหิสุข คือ ความสุข ความพึงพอใจ ของคฤหัสถ์ เป็นสุขอันชอบธรรมของชาวบ้านผู้ครองเรือนที่ควรมี ควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ มี 4 ประการ คือ 1) สุขเกิดจากการมีรายได้มีเงินเก็บ 2) สุขเกิดจากการมีเงินใช้จ่ายใช้สอย 3) สุขเกิดจากการไม่มีหนี้สิน 4) สุขเกิดจากการมีอาชีพมีงานทำที่สุจริต

ความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย ตามหลักคำสอนเรื่องความสุขของคฤหัสถ์ 4 ประการ

1. ความมั่นคงของมนุษย์สากลและของไทย

ดังได้กล่าวแล้วว่า ความมั่นคงของมนุษย์ หมายถึง “เสรีภาพหรือการปลอดจากความกลัว” (freedom from fear) “เสรีภาพหรือการปลอดจากความต้องการหรือความขาดแคลน” (freedom from want) และ “เสรีภาพในการดำรงชีพอย่างมีศักดิ์ศรี” (freedom to live in dignity) ความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย หมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จึงได้ศึกษาและกำหนดองค์ประกอบความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทยไว้ 12 มิติ ประกอบด้วย 1) มิติที่อยู่อาศัย 2)

มิติสุขภาพ 3) มิติอาหาร 4) มิติการศึกษา 5) มิติการมีงานทำและรายได้ 6) มิติครอบครัว 7) มิติชุมชนและการสนับสนุนทางสังคม 8) มิติศาสนาและวัฒนธรรม 9) มิติความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 10) มิติสิทธิและความเป็นธรรม 11) มิติการเมือง 12) มิติสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร/พลังงาน

2. สุขของคฤหัสถ์ 4 ประการในฐานะความมั่นคงของมนุษย์

พระพุทธองค์ตรัสว่า อนวัชชสุข ประเสริฐกว่า มีคุณค่ามากกว่า อัตถิสุข โภคสุข และอานันทยสุข จึงอาจเรียงลำดับและนิยามคิหิสุขตามลำดับความสำคัญใหม่ได้ว่า 1) อนวัชชสุข ความสุขความพึงพอใจเกิดจากการมีอาชีพมีงานทำที่สุจริต 2) อัตถิสุข ความสุขความพึงพอใจเกิดจากการมีรายได้มีเงินเก็บ 3) โภคสุข ความสุขความพึงพอใจเกิดจากการมีเงินใช้จ่ายใช้สอย 4) อานันทยสุข ความสุขความพึงพอใจเกิดจากการไม่มีหนี้สิน ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ว่า เมื่อมีอาชีพมีงานทำ จึงมีรายได้มีเงินเก็บ เมื่อมีรายได้มีเงินเก็บ จึงมีเงินใช้จ่ายใช้สอย เมื่อมีเงินใช้จ่ายใช้สอย จึงไม่จำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสิน ทำให้ไม่มีหนี้สิน ความสุขความพึงพอใจของคฤหัสถ์ 4 ประการนี้ จึงนับเป็นความมั่นคงของมนุษย์ได้มิติหนึ่ง ดังนี้ (รศรินทร์ เกรย์ และคณะ, 2553: 143, 102, 109-110)

อนวัชชสุข สุขเกิดจากการมีอาชีพมีงานทำที่สุจริต นับเป็นความมั่นคงของมนุษย์ เพราะการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีพให้ไป การครองชีพ การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ทุกด้านทุกระดับ ทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิต ด้านปัญญา ถ้าเป็นการดำเนินชีวิตหรือครองชีวิตอย่างถูกต้อง ทำให้มนุษย์เป็นอิสระ มีจิตใจไร้อุปสรรคอย่างแท้จริง ท่านเรียกว่าเป็นพรหมจริยะ แปลว่า การครองชีวิตอย่างประเสริฐ หรือมีชีวิตที่ประเสริฐ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543: 10-11) อ้างใน พระมหาอภิรมย์ ภาทโก (ปรากฏสยาม), 2561: 7) ศาสนาและคุณธรรม-จริยธรรมเป็นเครื่องกำกับคนในสังคม ทำให้คนเราสามารถอยู่ร่วมกันได้ทำงานร่วมกันติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กันได้อย่างปกติสุข โดยที่คุณธรรมและจริยธรรมนั้นอาจจะเกี่ยวกับศาสนาหรือไม่ก็ได้ เพราะศาสนาและคุณธรรม-จริยธรรมจะสอนให้คนเรารู้จักความสุขที่เกิดจากการให้ หรือความสุขที่เกิดจากการเห็นผู้อื่นมีความสุข ให้คำนึงว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม รวมทั้งให้เห็นแก่ประโยชน์ของสังคมส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน อันมีผลทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักศาสนา และผู้ที่มีคุณธรรม-จริยธรรมมีความสุขเพิ่มขึ้นสำหรับคนไทยก็เช่นกัน ผู้ที่เคร่งศาสนาหรือปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา ผู้มีคุณธรรม-จริยธรรม และผู้ที่ทำงานที่ไม่มีโทษ คือไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่เป็นที่ครหาของผู้อื่น จะเป็นผู้ที่มีความสุขอย่างน้อยที่สุดก็คือ มีความสุขว่าตนมีอาชีพมีงานทำ และสุขเพราะหวังได้ว่าตนจะมีรายได้มีเงินเก็บออมทั้งมั่นใจว่าตนจะมีความมั่นคงในอาชีพและหน้าที่การงาน

อัตถิสุข สุขเกิดจากการมีรายได้มีเงินเก็บ นับเป็นความมั่นคงของมนุษย์ เพราะว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขที่ได้มีการศึกษามาอย่างยาวนานที่สุด คือ “รายได้หรือเงิน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคำถามที่ว่า เงินทำให้มีความสุขใช่หรือไม่ กับใช่หรือไม่ที่มีเงินมากก็มีความสุขมาก ซึ่งปัจจุบันได้ข้อสรุปที่ชัดเจนแล้วว่า ไม่สามารถตอบได้อย่างชัดเจนว่าใช่หรือไม่ แต่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขว่าเป็นอย่างไร กล่าวคือเงินหรือรายได้ทำให้มีความสุขจริง ถ้าคน ๆ นั้นยังขาดแคลนปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต

โภคสุข สุขเกิดจากการมีเงินใช้จ่ายใช้สอย นับเป็นความมั่นคงของมนุษย์ เพราะเมื่อมีเงินที่จะซื้อหาสิ่งจำเป็นเหล่านี้ได้ ก็จะมีมีความสุข และถ้ามีเงินเพิ่มมากขึ้น ก็จะมีความสุขเพิ่มมากขึ้นด้วย

อนนद्यสุข สุขเกิดจากการไม่มีหนี้สิน ข้อนี้มักมีข้อถกเถียงกันอยู่เสมอว่า คนเราควรจะเป็นหนี้หรือไม่ การมีหนี้สินทำให้เรามีความสุขเสมอไปหรือไม่ ถ้าเราไม่มีความสุขพอเพียง ยากได้ไม่สิ้นสุด ทำให้

ใช้เงินเกินตัว บางคนถึงขั้นต้องไปกู้หนี้ยืมสินมา เป็นภาระในการใช้หนี้ แน่แน่นอนว่าย่อมทำให้เรามีความทุกข์ แต่ในบางกรณี เช่น การที่เราต้องการมีบ้านของตนเอง แต่ต้องมีการกู้เงินจากธนาคาร ผ่อนส่งเป็นรายเดือน เนื่องจากเรามีเงินสดไม่พอ หรือไม่ต้องการใช้เงินก้อนใหญ่ แต่สามารถที่จะใช้เงินเดือนของเราในการผ่อนส่งได้ โดยต้องใช้เงินอย่างประหยัดขึ้น ถ้าในกรณีนี้ เราจะมีความสุขลดลงหรือไม่ จากข้อมูลการสำรวจคุณภาพชีวิตของประชากรในจังหวัดระยอง พ.ศ. 2551 ซึ่งถามผู้ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปที่เป็นหนี้ว่า การเป็นหนี้ทำให้ชีวิตคุณดีขึ้นหรือไม่ พบว่า ร้อยละ 61 ตอบว่าดีขึ้น ร้อยละ 29 ตอบว่าเหมือนเดิม และร้อยละ 10 ตอบว่าชีวิตแย่ลง และเมื่อถามต่อว่า เพราะเหตุไรจึงทำให้รู้สึกดีขึ้น เหตุผลสำคัญเรียงตามลำดับคือ 1) ทำให้มีทรัพย์สิน เช่น บ้าน และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ 2) นำเงินไปลงทุนในการประกอบอาชีพ 3) เพิ่มโอกาสทางการศึกษา และ 4) ไม่ต้องใช้เงินก้อนใหญ่

อย่างไรก็ตาม จากผลงานวิจัยดังกล่าว พบว่า ผู้ที่ไม่เป็นหนี้มีความสุขมากที่สุด ผู้ที่มีความสุขรองลงมา คือ ผู้ที่เป็นหนี้ แต่ไม่รู้สึกเป็นภาระในการชำระหนี้ ส่วนผู้ที่มีความสุขน้อยที่สุด คือ ผู้ที่เป็นหนี้และรู้สึกว่ามีการชำระหนี้หนักถึงหนักมาก จึงสรุปได้ว่า การไม่เป็นหนี้มีความสุขอย่างแน่นอนตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ส่วนการเป็นหนี้ทำให้คนไทยมีความสุขลดลง

3. ความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย ในหลักคำสอนเรื่องความสุขของคฤหัสถ์ 4 ประการ

เมื่อพิจารณาสาระสุขของคฤหัสถ์ (คิหิสุข) 4 ประการแล้ว ย่อมเห็นได้ว่าสามารถเข้าได้กับความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย “มิตินามงานทำและรายได้” อย่างสอดคล้องชัดเจนในประเด็นสำคัญ ๆ คือ การมีงานทำ การมีรายได้ มีการรับ มีการจ่าย การไม่ก่อหนี้ การออม ความพึงพอใจ (สุขโสมนัส) ในเงินในทรัพย์สินที่เป็นรายได้ และความพึงพอใจในงานที่ทำอยู่ เทียบเคียง มิตินามงานทำและรายได้ ของความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทยมิตินามงานทำและรายได้ กับหลักคำสอนเรื่องความสุขของคฤหัสถ์ 4 ประการในอานนยสูตร ได้ดังนี้ (ผู้เขียน, 17 เมษายน 2567)

ประเด็นเทียบเคียง	ความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย	หลักคำสอนในอานนยสูตร
มิตินาม	การมีงานทำและรายได้	คิหิสุข สุขของคฤหัสถ์
นิยาม	การได้งานทำที่ก่อให้เกิดรายได้เพียงพอต่อรายรับ รายจ่าย ไม่ก่อหนี้สินที่ไม่มีคุณค่าต่อตนเองและครอบครัว มีการออมที่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต มีความพึงพอใจต่อรายได้ งานที่ทำ ตลอดจนการมีวันหยุดพักผ่อนจากการทำงาน	การมีความสุขความพึงพอใจจากการมีอาชีพ มีงานทำที่สุจริต มีรายได้ มีเงินเก็บออม มีเงินใช้จ่ายใช้สอยอย่างเพียงพอ ไม่มีหนี้สิน
ตัวชี้วัด	1) อัตราการมีงานทำ	1) อนุวัชชสุข สุข ความสุข ความพึงพอใจ เกิดจากการมีอาชีพมีงานทำที่สุจริต
	2) อัตราการว่างงาน	
	3) รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน	2) อัตติสุข สุข ความสุข ความพึงพอใจ เกิดจากการมีรายได้มีเงินเก็บ

	4) ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน	3) โภคสุข สุข ความพึงพอใจ เกิดจากการมีเงินใช้จ่ายใช้สอย
	5) จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน	4) อานันยสุข สุข ความพึงพอใจเกิดจากการไม่มีหนี้สิน

อนวัชสุข สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ หรือสุขเกิดจากการมีงานทำที่สุจริต ไม่มีโทษ ไม่ผิดกฎหมาย ตรงกับหลักคำสอนในมงคลสูตร ข้อว่า การงานไม่มีโทษ (อนวชานี กมมานิ) และการงานที่ไม่อากูล (อนากูลา จ กมมนตา) ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นมงคลสูงสุดของการดำรงชีวิต เพราะเป็นเหตุให้ถึงความเจริญแห่งทรัพย์สมบัติทั้งปวง คือทำให้ประสบความสำเร็จและความเจริญรุ่งเรืองในการดำรงชีวิต (มังคลัตถทีปนี ภาษาไทย ภาค 1 ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554: 14) การงานไม่มีโทษ ทำนยกว่าอย่างไว้ว่า เช่น การสมทานองค์อุปถัมภ์ การทำความขวนขวาย การปลูกสร้างละเมาะไม่ในอาราม และการสร้างสะพานเป็นต้น จัดว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุให้บรรลุประโยชน์สุขมีประการต่าง ๆ (มังคลัตถทีปนี ภาษาไทย ภาค 2 ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554: 89,122) การงานที่ไม่อากูล หมายถึง การประกอบอาชีพหรือหน้าที่การงานต่าง ๆ เช่น อาชีพเกษตรกร ทั้งปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ อาชีพค้าขายทำธุรกิจต่าง ๆ หรืออาชีพรับราชการ เป็นต้น ที่ทำให้สำเร็จเรียบร้อยตามกาลเวลาถูกต้องเหมาะสม ทำด้วยความขยันหมั่นเพียรเอาใจใส่ด้วยดี เป็นการงานไม่มีโทษ ไม่ผิดทำนองคลองธรรม ไม่ผิดกฎหมาย ทั้งที่เกี่ยวข้องกับตนเอง เกี่ยวข้องกับบุตร ภรรยา และญาติ บริวาร หรือคนที่เกี่ยวข้องกับตน จัดว่าเป็นมงคล เพราะให้ได้รับประโยชน์เกื้อกูลและความสุข ให้ได้ประสบความสำเร็จแห่งทรัพย์สมบัติในการดำรงชีวิตสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน (มังคลัตถทีปนี ภาษาไทย ภาค 1 ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554: 387-388,403) ซึ่งจัดว่าเป็นความมั่นคงของมนุษย์มีการมีงานทำและรายได้

เมื่อมีทรัพย์แล้ว ก็ย่อมจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายทรัพย์นั้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตให้มีความสุข พระพุทธองค์ทรงแนะนำวิธีการบริหารจัดการทรัพย์สำหรับใช้สอย เรียกว่า โภควิภาค ในสังคาลสูตรว่า “คฤหัสถ์ในตระกูล ครั้นรวบรวมโภคทรัพย์ได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งใช้สอย 2 ส่วนใช้ประกอบการงาน ส่วนที่ 4 เก็บไว้ด้วยหมายใจว่าจะใช้ในยามมีอันตราย จึงผูกมิตรไว้ได้” (พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 11, 2500: 163-164, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 11, 2539: 211-212) จำง่าย ๆ ว่า 1) เอเกน โภค ฤณเขยย ส่วนหนึ่งใช้ ได้แก่ ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุง และทำประโยชน์ 2-3. ทวีทิ กมม บิโยชเย สองส่วนใช้ประกอบการงาน ได้แก่ ใช้ลงทุนประกอบการงาน 4. จตุตถญจ นิธาเปยย ส่วนที่สี่เก็บไว้ใช้ในยามมีอันตราย ได้แก่ เก็บไว้ในคราวจำเป็น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551: 127-128) รายละเอียดของการใช้จ่ายทรัพย์นั้น ตรัสว่าสามารถวางแผนกำหนดเป็นค่าใช้จ่ายได้ 4 หมวด ซึ่งเป็นการใช้จ่ายที่สมเหตุสมผล สมควร เป็นการใช้จ่ายตามเหตุจำเป็นอันควร คือ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 21, 2539: 103-104, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 22, 2539: 64)

1) หมวดที่ 1 ใช้จ่ายเพื่อการบำรุงตนเอง มารดา บิดา บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนรับใช้มิตร และอำมาตย์ให้เป็นสุข บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ

2) หมวดที่ 2 ใช้จ่ายเพื่อการป้องกันอันตรายที่เกิดจากไฟ น้ำ พระราชา โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือจากทายาท

3) หมวดที่ 3 ใช้จ่ายเพื่อการทำพลี 5 อย่าง ได้แก่ การสงเคราะห์ บวงสรวง น้อมให้ หรือส่วย ประกอบด้วย ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ อติพลี ต้อนรับแขก ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ราชพลี ถวายเป็นของหลวงมีเสวยภาชีอากร เป็นต้น และ เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา

4) หมวดที่ 4 ใช้จ่ายเพื่อการบริจาคทำบุญกุศลในพระพุทธศาสนา ในสมณพราหมณ์ผู้ทรงศีล

ทรงรับรองว่าบุคคลผู้ใช้จ่ายทรัพย์ตามแผนการที่กำหนดไว้แล้วพึงหวังได้ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตรัสความเจริญของอริยสาวก 10 ประการ คือ 1) เจริญด้วยนาและสวน 2) เจริญด้วยทรัพย์และข้าวเปลือก 3) บุตรและภรรยา 4) เจริญด้วยทาส กรรมกร และคนใช้ 5) เจริญด้วยสัตว์สี่เท้า 6) เจริญด้วยศรัทธา 7) เจริญด้วยศีล 8) เจริญด้วยสุตะ 9) เจริญด้วยจาคะ 10) เจริญด้วยปัญญา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 24, 2539: 162)

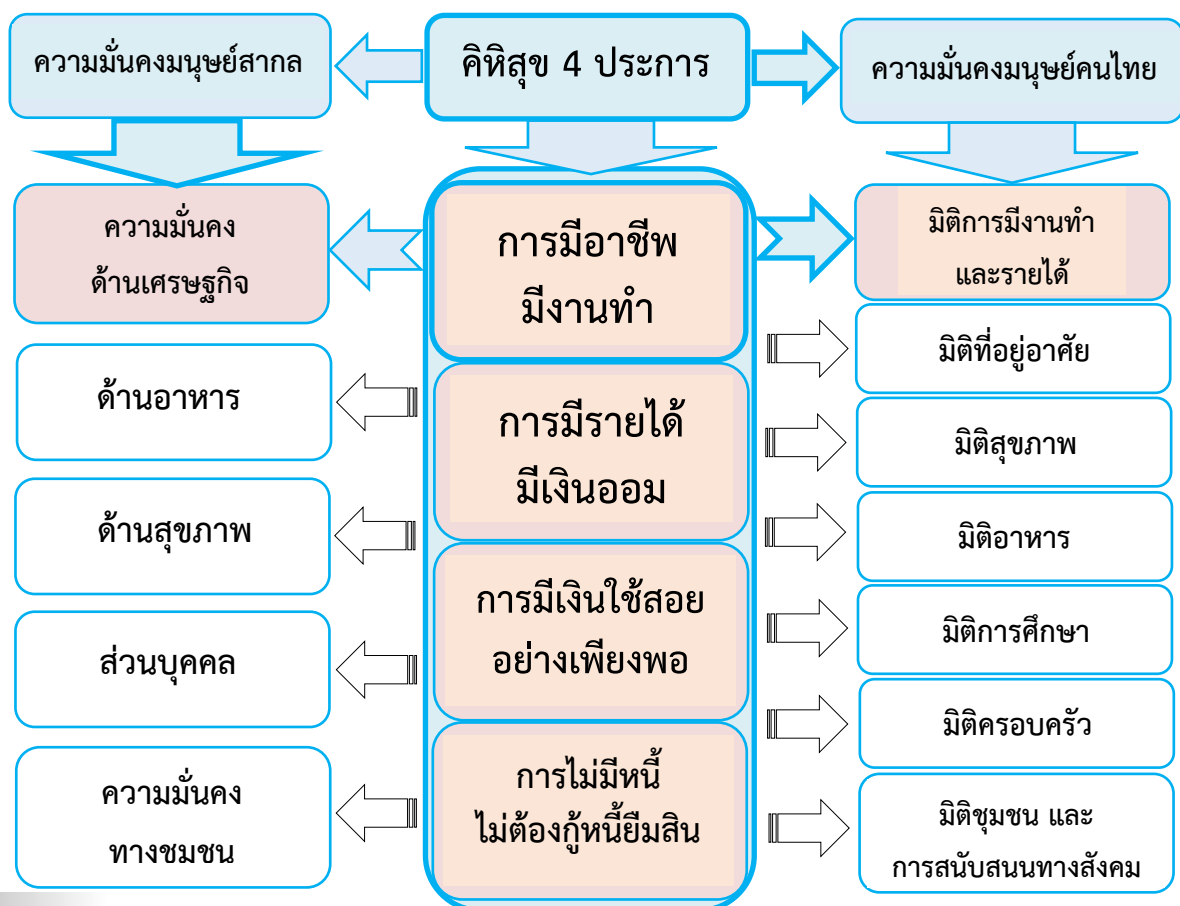
จะเห็นได้ว่า คิหิสุข หรือความสุขของคฤหัสถ์ชาวบ้าน ที่มีความสุขความพึงพอใจเพราะมีงานทำ มีรายได้มีเงินออม มีเงินจับจ่ายใช้สอยอย่างเพียงพอ และไม่มีหนี้สิน นอกจากจะสอดคล้องกับความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย มิติการมีงานทำและรายได้แล้ว ประเด็นการใช้จ่ายทรัพย์ที่มีอยู่นั้นเพื่อการณ์หรือเหตุจำเป็นอันควรต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ ย่อมมีโอกาที่จะสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในมิติอื่น ๆ ได้อีกด้วย เช่น การใช้จ่ายทรัพย์หรือเงินเพื่อจัดหาปัจจัย 4 อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ย่อมมีโอกาที่จะสอดคล้องกับความมั่นคงของมนุษย์ในมิติที่อยู่อาศัย ในประเด็นการมีที่อยู่อาศัยและสิทธิในการถือครองที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีการจัดระบบสาธารณูปโภคให้แก่สมาชิกใช้ร่วมกันได้อย่างพอเพียง มีความคงทนถาวร สภาพแวดล้อมเป็นสัดส่วนถูกสุขลักษณะและปลอดภัย มิติสุขภาพ ในประเด็นการมีสุขภาพอนามัยที่ดี มีหลักประกันด้านสุขภาพที่เหมาะสม เข้าถึงบริการทางสุขภาพได้ พฤติกรรมการดำเนินชีวิตมีความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยต่อร่างกายจิตใจน้อย และมีการเสริมสร้างสุขภาพให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข มิติอาหาร ในประเด็นการได้รับประทานอาหารปลอดภัย มีความรู้และพฤติกรรมในการเลือกรับประทานอาหารที่ถูกต้อง มิติการศึกษา ในประเด็นการได้รับการศึกษาทั้งในระบบหรือนอกระบบอย่างน้อยไม่ต่ำกว่าภาคบังคับ ตลอดจนการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป สามารถใช้ความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อและการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มิติครอบครัว ในประเด็นการที่สมาชิกในครอบครัวอุปถัมภ์ที่ของตนเอง มีความสัมพันธ์ที่ดี มีความรับผิดชอบ สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรง มิติชุมชนและการสนับสนุนทางสังคม ในประเด็นการมีโครงสร้างของชุมชนที่ชัดเจน แข็งแรง สมาชิกในชุมชนมีทุนทางสังคมที่ใช้ประโยชน์และสนับสนุนทางสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน รวมถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ชุมชน มีความสงบสุขและปลอดภัย และมิติศาสนาและวัฒนธรรม ในประเด็นการที่มีกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม การอนุรักษ์ และส่งเสริมให้เห็นคุณค่า รวมถึงการสืบทอดภูมิปัญญา ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

สรุป

ความมั่นคงของมนุษย์ตามนิยามของยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 มีเจตนารมณ์มุ่งที่คนไทยทุกระดับ ทั้งระดับประเทศ สังคม ชุมชน ครัวเรือน และปัจเจกบุคคล มีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศใน และมีความมั่นคงในทุกมิติทั้งมิติทางการทหาร

เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง ประเทศมีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์มีความเข้มแข็ง เป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน มีระบบการเมืองที่มั่นคง เป็นกลไกที่นำไปสู่การบริหารประเทศที่ต่อเนื่องและโปร่งใสตามหลักธรรมาภิบาล สังคมมีความปรองดองและความสามัคคี สามารถผนึกกำลังเพื่อพัฒนาประเทศ ชุมชนมีความเข้มแข็ง ครอบครัวมีความอบอุ่น ประชาชนมีความมั่นคงในชีวิต มีงานและรายได้ที่มั่นคงพอเพียงกับการดำรงชีวิต มีการออมสำหรับวัยเกษียณ ความมั่นคงของอาหาร พลังงาน และน้ำ มีที่อยู่อาศัย และความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน

สุขของคฤหัสถ์ 4 ประการ คือ สุขเกิดจากการมีรายได้มีเงินเก็บ สุขเกิดจากการมีเงินใช้จ่ายใช้สอย สุขเกิดจากการไม่มีหนี้สิน และสุขเกิดจากการมีอาชีพมีงานทำที่สุจริต เข้าได้กับความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย “มิตินำงานทำและรายได้” อย่างสอดคล้องชัดเจน ในประเด็นสำคัญ ๆ คือ การมีงานทำ การมีรายได้ มีการรับ มีการจ่าย การไม่ก่อหนี้ การออม ความพึงพอใจ (สุขโสมนัส) ในเงินในทรัพย์สินที่เป็นรายได้ และความพึงพอใจในงานที่ทำอยู่ การมีอาชีพมีงานทำ ทำให้มีรายได้มีเงินออม ทำให้มีเงินใช้จ่ายใช้สอยอย่างเพียงพอ ไม่ต้องกู้หนี้ยืมสิน ทำให้ไม่ต้องมีหนี้ สอดคล้องกับความมั่นคงของมนุษย์ทั้งในระดับสากล คือ ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจอย่างชัดเจน และมีโอกาสเสริมสร้างความมั่นคงด้านอื่น ๆ ได้อีก คือ ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพ ความมั่นคงส่วนบุคคล และความมั่นคงทางชุมชน และสอดคล้องกับความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทยในมิตินำงานทำและรายได้อย่างชัดเจน และมีโอกาสที่จะช่วยให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์มิติอื่น ๆ ตามมาได้อีกด้วย คือ มิติที่อยู่อาศัย มิติสุขภาพ มิติอาหาร มิติการศึกษา มิติครอบครัว มิติชุมชนและการสนับสนุนทางสังคม ซึ่งสามารถนำเสนอเป็นองค์ความรู้ ได้ดังภาพนี้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2566). แผนปฏิบัติการรายปี ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประจำปีงบประมาณ 2567. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

_____. (2566). รายงานความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย ปี 2565. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

พระครูสมุห์วิมลลภ สุตสัโร และคณะ. (2562). สถานการณ์ความมั่นคงของมนุษย์ในประเทศไทย. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. ปีที่ 10 ฉบับที่ 2. หน้า 508-511.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2556). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). (2559). พจนานุกรม ไทย-บาลี. กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร.

_____. (2558). ศัพท์วิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.

พระมหาอภิรมย์ ภาทโก (ปรากฏสยาม). (2561). แนวทางการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสี่ขา ตำบลไผทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2562). แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสี่ขา ตำบลไผทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2. หน้า 32-33.

พระศุภรงค์ ปชโชโต (จันทกิจ). (2557). การปฏิบัติตนตามหลักโลกียธรรมของพุทธศาสนิกชน ในตำบลสี่ข่า อำเภอนาทม จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

พลสรรค์ สิริเดชนนท์, พูนชัย ปันนิยะ. (2561). ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 14 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม). หน้า 161-162.

มนัสวี อรชนะกะ. ความมั่นคงของมนุษย์. ใน การพัฒนามนุษย์ในบริบทโลก. เอกสารการสอนประจำชุดวิชา 82427. หน่วยที่ 3. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 11 เมษายน 2567. จาก <https://www.stou.ac.th/Schoolnew/polsci/UploadedFile/82427-3.pdf>.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2500). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม. หน้า 163-164.

_____. (2553). อรรถกถาภาษาไทยพระสูตรตันตปิฎก อังกฤษ-บาลี ทุก-จุฑกกนิบาต

- มโนธปุรณี ภาค 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. หน้า 484.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2554). *มั่งคั่งถ้อยทีปนี ภาษาไทย ภาค 1-2 ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รศรินทร์ เกรย์ และคณะ. (2553). *ความสุขเป็นสากล*. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.